

Вальдшнепи

Нижче друкуємо I-у і єдину, що дісталася до Галичини частину цього „націоналістичного роману“, як його називають в некрольозі Хвильового — большевицькі харківські „Вісти“ (14. V). Закінчення „Вальдшнепів“ на жадання Рос. Ком. Партії, автор спалив. Частину, передруковану тут з „Воплиге“ довелося скоротити, щоб умістити в журналі розмиру „Вістника“. Мова лишилася без зміни, лише замінено на українські деякі російські слова („тупик“, „зрадствуйте“ і т. п.).
Р е д а к ц і я.

...Товариш Вовчик підвівся, взяв на зуби зелений абрикос і крізь цей абрикос кинув незадоволено:

— Знаєш, друже, я не сказавби, що ти поводишся з дружиною по товариському.

— Ти так гадаєш? — одвертим глумом розтягнув Карамазов.

— Що значить „гадаю“ — спалахнув Вовчик. — Це факт. Так, це факт, шановний добродію!.. І ви від нього не можете відмовитись.

Треба було чекати, що лінгвіст тутже підкреслить своє незадоволення французькою чи англійською фразою: так завжди було з ним, коли він починав гніватись. На цей раз його попередив Карамазов.

— *Donnez moi votre pouls?* — сказав він, іронічно простягаючи руку.

— Я прошу тебе не жартувати! — мало не скрикнув товариш Вовчик. — Я вимагаю поставитись до мене серіозно. Скажи мені, ти любиш Ганну?

— От тобі й раз! А тобі яке діло? Чи може ти її хочеш полюбити? Коли так, то хай буде тобі відомо: я її ненавиджу.

— Ненавидиш? Чомуж ти тоді живеш із нею? І... взагалі, яке ти маєш право дурити її?

Дмитрій Карамазов взяв зі стола папіроси й запалив сірник. Обличчя йому раптом зблідло, і він став раз-у-раз поширювати очі.

— А ти як думаєш: яке це право?

— Покинь, будь ласка, жартувати! — заверещав товариш Вовчик. — Я з тобою серіозно говорю!

— І я з тобою серіозно говорю! — Карамазов зупинився, підвівся з канапи і сказав надірваним голосом: — Але я бачу, що ти всетаки не розумієш, за що я її ненавиджу. Так зрозумійте: я її ненавиджу за те, що вона тиха й лагідна, за те, що в неї лагідні очі, за те, що вона безвольна, за те, що вона — нарешті — нездібна вбити людини. Розумієш тепер?

Лінгвіст здивовано подивився на приятеля. Він зовсім не чекав такого рішучого й несподіваного повороту в розмові й, розгубившись, спитав наївно:

— А навіщо їй убивати людину?

— Це, Вовчику, дуже складна історія, — хворобливо всміхнувся Дмитрій, — і я боюсь, що ти її не зрозумієш. Ти, звичайно, вчена людина, але, як мені відомо, на філільогічному факультеті таких питань не чіпали.

— Що ти хочеш цим сказати? — тоном ображеного промовив лінгвіст.

— Буквально нічого!.. А втім, я хочу сказати от що: людину, Вовчику, дуже нелегко вбити!.. Ти ще ніколи не вбивав.., не на війні, а так, у звичайному побуті? Ну, от! А я вбивав, і знаю. Це дуже складна процедура. І саме тому складна, що робиш це цілком свідомо, згори знаючи, що не вбити ніяк не можна.

— ...З якого це часу ти почав так думати? — спитав він.

— Саме з того часу, коли я весело подивився на майбутнє, коли в мені знову з страшною силою заговорила воля до перемоги, коли я знову почав безумно ненавидіти своїх обмежених сучасників.

— Ти говориш зовсім як пророк, — іронічно кинув товариш Вовчик.

Карамазов холодно подивився на лінгвіста і сказав:

— А ти думав, що я й справді звичайна людина? Ах, який ти наївний, друже! Отже, поспішай виправити свою помилку, бо Дмитрій Карамазов воістину пророк. Справжній пророк, і тільки через нього ти знайдеш сенс у цьому земному житті.

Дмитрій раптом зупинився. За якихось кілька хвилин він пожовтів. Рот йому перекривився, і нижня губа дрожала.

— Але Дмитрій Карамазов — сказав лінгвіст, — все-таки великий фразер і проспівав собі добрий панегірик.

...Розмова зайшла в сліпу вулицю, і друзі її припинили. Вони говорили на різних мовах, і тому продовжувати суперечку було зовсім недоцільно. Навіть недоцільно було й починати її, бо уважний спостерігач мігби зарані сказати, що вони ніколи ні до чого не договоряться. Знав це й Карамазов і навіть тішився з цього, бо більш серйозна розмова безперечно відбилаб від нього й Вовчка — десятого чи то дванадцятого з його недовговічних друзів. Він і звязався так міцно з лінгвістом тільки завдяки дитячим здібностям того приймати світ цілком безпосередньо.

Познайомились вони три роки тому на міському стенді, і з того часу кожного літа їздять кудись на полювання. Вони використовують свою місячну відпустку в серпні місяці, і тільки зрідка, як от у цьому році, дістають можливість побувати на Славуті і в липні.

— Кого ти там визираєш? — спитав лінгвіст, коли Кармазов підійшов до вікна.

— Якби тобі сказати, — раптом вимушено усміхнувся той. — Мені здалося, що десь тут недалеко пройшла Аглая. Товариш Вовчик підкинув свої білі брови.

— Яка це Аглая? — спитав він. — Чи не думаєш ти грати ролю божевільного?

— Покищо важко сказати, мій дорогий Вовчику.. Це так звуть одну з тих дам, що ти з ними познайомився на пароплаві.

— Так, ти, виходить, уже знайомий з ними? Ну, і щож?..

— Ну, і слухай. Саме в цей час чоловік тьоті Кляви дрімає, а дами мандрують до базару повз наш будинок.

— Ця поінформованість мене рішуче зворушує, — з захопленням сказав лінгвіст. — Йй-Богу, з тебе вийшовби не зовсім поганий льовеляс... І це, до речі, багато краще твоєї філософії.

Кармазов підійшов до вікна. Спека раптом почала спадати, і з ріки прилетів свіжий вітрець. Якось химерно запахи абрикоси: запах був ніжний і нагадував чомусь старий Прованс і старомодні кабриолети. Тоді й дійсність враз перетворилась на стилізовані ніжно-голубі тони.

— Добре! — сказав Дмитрій і легко зітхнув. — Тільки от що скажи мені, Вовчику: якби ти подивився на мене, колиб я покинув Ганну й зійшовся з однією з цих дам... саме з Аглаєю?

— Хіба ти вже встиг так далеко зайти?

— За якісь два тижні я взагалі нікуди не міг зайти. Я питаю тебе, такби мовити... на всякий випадок.

Товариш Вовчик так голосно й так несподівано зареготав, що навіть його ловерак підскочив.

— От чудак! — скрикнув він. — Навіщо тобі робити це, коли ти можеш і не кидаючи Ганну... ну, якби сказати делікатніш... Ну, словом, використати її... цю дівчину. Мені здається й ця дівчина, коли вона не дура, погодиться на це.

— А як Ганна? Вона на твій погляд теж погодиться?

Лінгвіст не помічав, що Кармазов говорить з ним несеріозно, й тому так відповів:

— Цього я тобі не можу сказати. Хто її знає — жіноча душа, як то кажуть, темрява... Але їй, мені здається, й не треба цього говорити.

— Цеб-то рекомендуєш дурити її?

— А хочби й так!.. На мій погляд, тут нічого нема страшного і образливого для неї.

Кармазов підійшов до свого співбесідника і взяв його за плече.

— Тек-с, — кинув він. — Не сказавби я, мій вчений друже, що ти вмєш льогічно мислити. В попередній роз-

мові ти обурювався на мене, що я хочу якось там дурити Ганну, а тепер сам рекомендуєш зраджувати її.

Товариш Вовчик нічого не встиг відповідати, момент у кімнату ввійшла Ганна і сказала, що лінгвіста хтось кличе. Карамазов підійшов до коша з абрикосами, мовчки взяв один абрикос і, зиркнувши на дружину, перевів свій погляд на згоріло-голубе небо. Він одразу догадався, хто викликає його друга. І дійсно: біля хвіртки товариш Вовчик побачив двох дачників, що нахабно познайомились із ним на річному пароплаві. Власне, тут були не всі: батька (чи як його?) не було. Була тьотя Клява і Аглая.

—:—

— Добрий день, тьотю Кляво! Добрий день, Аглає!

Товариш Вовчик вклонився так галлятно, ніби він і справді був славетним льовелясом.

— Доброго здоров'я, топ амі, — сказала тьотя Клява й, недовго думаючи, упевненим і рішучим рухом узяла його під руку.

Та жінчина, що її лінгвіст назвав Аглаєю, покищо не думала фаміліярничати з Вовчиком і тільки запропонувала йому відіпняти та використати одну з запашних троянд, що висіли на її груді. Товариш Вовчик зробив це з задоволенням, і вони поволі пішли згорілою і порожньою вулицею заштатнього містечка.

— Ви сюди надовго приїхали? — спитала тьотя Клява.

— Товариш Вовчик говорив нам, — сказала Аглая. — Він теж приїхав на два місяці.

— Так, — підтвердив лінгвіст. — Ви не помиляєтесь. Але...

Він хотів щось спитати й, не спитавши, замовк. Власне, він не знав, як спитати, його здивувала тьотя Клява — вона говорила з ним так розвязно, ніби вона знала його, що найменше, з дитячих літ.

— А як ви думаєте, — сказала тьотя Клява. — Чому то Дмитрій в останні роки такий нервовий став?

— Цеб-то який... роки? — Вовчик хотів поцікавитись, який Дмитрій, як вона встигла так добре знати найінтимніше життя Карамазова, відкідкіля вона, нарешті, знає про ці „роки“, але фаміліярний тон його співбесідниці остаточно збив лінгвіста з пантелику, і він рішуче заплутався.

— Ви не „косноязычний“? — поцікавилась тьотя Клява.

Аглая зареготала. Товариш Вовчик почервонів і став запевняти, що „нічого подібного“. Він просто не чекав такої симпатичної поінформованості в справах дому Карамазових.

— Тоді може ви знаєте, — сказала тьотя Клява, — як думає провести Дімі (вона так і сказала „Дімі“) ці два місяці? Цеб-то — біля Ганиної спідниці, чи біля Аглаї?

Це запитання переходило вже всякі можливі межі, але

товариш Вовчик на цей раз не збентежився. Він рішив, що коли тьотя Клява так фиміліярничає з домою Карамазових, то вона, очевидно, одержала відповідне право на це від самого Дмитрія. Він сказав, що відповідати на це запитання не буде й рекомендує спитати його друга.

— Такби й давно! — з полегшанням зітхнувши, сказала тьотя Клява. — Хіба ви не бачите, що нас двоє, а ви один... Тільки глядіть, не приведіть сюди й Ганни.

— Ви хочете щоб я зараз... негайно привів Дмитрія? — спитав недогадливий лінгвіст.

— Ах, боже мій, — сказала Аглая. — *C'est un grand malheur de n'avoir pas été bien élevé.*

— Воістину! Велике нещастя не бути добре вихованим, — підтвердила і тьотя Клява.

Тоді товариш Вовчик кинувся з усіх ніг до хвіртки, і дами самі залишилися під провінційальними акаціями.

— От що, — сказала тьотя Клява, — Вовчика я беру собі, твоїм тепер назавжди лишиться Дмитрій.

— Я не заперечую, — кинула Аглая й розкусила своїми прекрасними зубами листок з акації.

Вже майже зовсім стемніло. Витикались зорі. З недалекого моря пішов теплий вітер. Аглая виводила на піску своєю голубою парасолькою якісь гієрогліфи, тьотя Клява дивилась у торбинку, власне в дзеркало, що було в торбинці, і пудрувалась мініятурним пушком.

— Дозвольте взнати, скільки вам років? — усміхнулась сама собі тьотя Клява.

— Очевидно не більш двадцяти семи, — сказала Аглая.

— Ти вгадала, мені двадцять сім. І як пікантно, що я вже тьотя і що в мене така доросла племінниця... Тобі здається, двадцять три?

— І ти вгадала!

Тьотя Клява поправила спеціальним олівцем брову й зашвистила арію з „Баядери“. Потім дами ще перекидались легкими фразами і раз-у-раз позирали в той бік, куди пішов Вовчик.

Були вони в рожевих серпанкових сукнях, стягнутих у талії поясками, і мали в руках голубі парасольки. Тьотя Клява виглядала багато безтурботніше, в її світло-сірому погляді зовсім нема того ледве-вловимого зайчика впертості й рішучості, що зрідка плигає в мигдалевих очах Аглаї, але зате станом тьотя Клява трохи солідніша.

Аглая вийняла з торбинки маленьку папіроску, запалила її й спитала:

— Ти сказала Жені (справа йшла про чоловіка тьоті Кляви), що ми раніш першої не прийдемо?

— Звичайно, сказала... Я від нього взагалі нічого не ховаю.

— І всетаки не ревнує? — усміхнулась Аглая.

— І всетаки... не знаю. Чорт їх розбере цих мужчин: на обличчі одне, а на серці може щось інше.

Потім тьотя Клява зробила рухом парасольки диск, піймала поглядом срібно-синій слід метеору й промовила:

— Ти, Аго, не думай, що Женя взагалі нездібний переживати душевні драми. У наш вік, кажуть, навіть корова вміє зітхати.

— Ти, тьотю Кляво, не помиляєшся. Мій Дмитрій підтверджує це на кожному кроці. Я дуже шкодую, що ти не чуєш наших розмов. Аглая так упевнено й безапеляційно сказала „мій Дмитрій“, що навіть тьотя Клява всміхнулася.

— А ти, Аго, рішуча людина, — зазначила вона: — ще не встигла як слід познайомитись із ним, а вже рекомендуєш його, як власного чоловіка... Якже з Ганною? Ти багато довідалася про неї?

— Ти, тьотю Кляво, надзвичайно наївна... У наш вік на два тижні не тільки сходяться, але й розходяться. А в тім — досить! — і Аглая махнула парасолькою в той бік, де вже вирисовувалась постать Карамазова.

Вовчик лише за якусь хвилину вискочив на вулицю наздогнав свого друга. Спершу дами бачили тільки Дмитрія. Він ішов до них своїми нервовими кроками, і постать його то вибігала, то знову ховалась за стовбуром молодого клену, що стояв на дорозі. Тоді десь ударила гармонія, й зорі висипали на куці бульвари заштатного містечка. Десь гоготала республіканська молодь. Тоді і на протилежних кварталах ударила гармонія.

Товариш Вовчик уже наздогнав Дмитрія, і вони підходили до веселих (так, принаймні, одразуж визначив лінгвіст) і симпатичних дам.

— Ну... — зупиняючись, почав лінгвіст і розвів руками.

Тьотя Клява давно вже схарактеризувала собі Вовчика, як трохи мамуловату людину, і тому, не дівго думаючи, взяла його під руку. Вона сказала, що рекомендувати Карамазова не треба, бо вони мають приємність вже багато вечорів гуляти з ним... І потім, вона дуже зрадіє, коли Вовчик буде для неї таким цікавим співбесідником, яким став для її племінниці Дмитрій. За кілька хвилин процесія (так сказала Аглая) йшла в такому порядку: попереду тьотя Клява з Вовчиком, позаду Аглая з Дмитрієм. Дистанція між першою і другою парою була приблизно на півтора крока. Тьотя Клява закинула на ший Вовчика свою голубу парасольку й розпитувала, хто він, що він, як він. Словом, вимагала, щоби лінгвіст у деталях розповів їй про своє минуле, сучасне й майбутнє. Аглая цього не потребувала від свого кавалера: такі розмови були з ним два тижні тому. Вона відіпняла з своєї груди останню троянду й держала її на обличчі Дмитрія. Вона питала його, як

пахне троянда, чи подобається йому цей запах, чи не краще пахне резеда. Коли вони перерізали провінційальний ринок і увійшли в коло піднавісних вогників, Аглая запевняла Дмитрія, що тут їй пахне Фльобером і навіть старо-французьким життям... Карамазов, звичайно, знає поета Вільона?.. І потім він не може не любити гоголівської фантастики. Аглая певна, що можна геніяльно стилізувати нашу сучасність.

Дмитрій говорив щось не до речі. Тоді Аглая поклатла на його уста свою запашну долоню і сказала:

— Який ти чудак, Дімі! Справжній провінціал!

— Ти вже з Дмитрієм на „ти“? — повертаючись, кинула тьотя Клява. — З тебе, Аго, вийшовби прекрасний кавалерист.

Тьотя Клява так дзвінко зареготала, що провінціяльна парочка (здається, колишній „столоначальник“ і пристаркувата дочка місцевого кавалера червоного прапору), що йшла їм назустріч, поспішно одлетіла вбік і дала дорогу веселій компанії.

Тоді почав реготати й товариш Вовчик. Він так безумно розреготався, що мусів кинути руку дами, сісти на землю й зупинити компанію. Колиж його стали допитувати, в чому справа, він тільки й міг вимовити: „провінциал“.

— Ну... добре! Ну... провінциал!.. але деж тут сіль?

Тоді, нарешті, товариш Вовчик сказав, що для Карамазова це — найобразливіше слово, і що він і уявити не може, яке обурення викликало воно в грудях його ущіпливого друга.

— І зовсім нічого нема тут смішного! — різко шпурнула Аглая і взяла Дмитрія під руку.

Тьотя Клява теж найшла, що смішного тут дуже мало й найшла навіть потрібним (очевидно, на правах тьоті) прочитати лінгвістиві невеличку нотацію. Вовчика, як і треба було сподіватися, страшенно збентежив такий несподіваний фінал і він хотів навіть прохати пробачення за свою некоректність. Тоді тьотя Клява поправила йому краватку фаміліярним жестом, міцно притиснулась до нього і зробила дистанцію на три кроки.

— Ти, Дімі, може й справді образився на мене? — спитала Аглая.

— Нічого подібного! — всміхнувся Карамазов. — Я тільки не зрозумів... тебе.

Він з якимось надзвичайним задоволенням сказав „тебе“: ця химерна дівчина, що так скоро перейшла з ним на „ти“, якось враз заволоділа ним... Надто вже розумні й пристрасні були ці мигдалеві очі, й надто вже привабливо коливались ці молоді груди, щоб він міг прийняти її, як звичайну жінчину. Сьогодні навіть повстало в нім

якесь неясне передчуття й солодкий біль, і сьогодні він хотівби ходити з нею цілу ніч.

— Чого ти не зрозумів? — спитала Агляя. — Чому я тебе назвала провінціялом?

— Так!

— Цеж, мій милий, ясно. Я ще годі, на пароплаві (пам'ятаєш нашу суперечку?), я вже тоді подумала, що ти провінціял. Це по всьому видно: й по рухах й по поведженні з передовою жінкою... як зі мною от... Чому ти так чудно вимовив „тебе“? Чи може ти хотів сказати „вас“? Вас іст дас? Ну? А потім ти й формально провінціял... Хіба ти живеш не в провінції?

— Я, як тобі відомо, живу в столичному місті! — усміхнувся Карамазов.

— Де це? — зареготала Агляя: — Чи не в тому, що на Лопані?

Ця дівчина (очевидно, з якогось Миргороду) так неохайно говорила про лопанський центр, що Вовчик, почувши цю розмову, зупинився і спитав:

— А дозвольте довідатись, в яких ви краях мешкаєте? Чи не в Умані?

— Вас це серіозно цікавить? Коли так, то прошу: моє столичне місто і моя країна — хай буде вам відомо — далеко відділя.

— Франція? Італія? Еспанія?

— Московія, моє серденько! — сказала Агляя й притиснулася до свого супутника.

Московія? Ну, це вже Агляя неправду говорить! Дмитрій підтверджує? Тоді він і йому не вірить. І справді: якіж вони московки? — Ні, це нісенітниця! Словом, хай це підтвердить тьотя Клява, і тільки тоді він може повірити. Словом, коли Агляя й справді серіозно говорить — Вовчик остаточно розгубиться.

Нарешті говорить тьотя Клява й говорить теж саме. Вони таки московки й навіть корінні, бо змалку живуть у Москві. Вулиця така - то, номер такий - то, трамвай де-вять. Коли потрібний телефон, то можна й це сказати. Чоловік тьоті Кляви (ви його знаєте — мужчина в золотому пенсне) працює в профсоюзі. Агляя — сирітка (знаєте такий зворушливий кінофільм про часи французької революції), і вона мешкає у тьоті Кляви. Вона на останньому курсі Московської консерваторії.

— Але відкіляж ви так добре знаєте нашу мову? — здивовано спитав лінгвіст.

Ах, боже мій! Щож тут дивного? Вони далеко не перший раз зупиняються відпочивати на прекрасних степах України, й чомуж їм не знати такої музичної мови (тьотя Клява так і сказала — „музичної“). Агляя, наприклад, дуже любить Україну, й, коли хочете, навіть оригі-

нально. А втім, тьотя Клява далі не буде говорити, в деталях його може поінформувати Аглая і, можливо, Дмитрій, власне під впливом своєї племінниці вона й зробилась такою цікавою московкою.

— Прекрасно! — з хрустом давив свої пальці товариш Вовчик і, нарешті, цілком серйозно звернувся до Карамазова: — Знаєш, Дмитрій, їхні портрети обов'язково треба вмістити в одному з наших журналів.

— Як виїмкові екземплярі?

— Покинь жартувати — махнув рукою лінгвіст. — Для російської публіки, для... якби це сказати... для захоочення...

— Так, значить, ти кінчаєш нову поему? — спитала Аглая, коли вони знову залишилися удвох.

Карамазов зупунився і зробив незадоволене обличчя.

— Я тобі, здається не один раз говорив, що я працюю в економічному органі. Мене цікавить тепер питання про зниження цін.

— Ти хочеш сказати, що з питання про зниження цін не можна зробити поеми?

— Я хочу сказати, що з Тарасами Шевченками я нічого не маю спільного...

— Коли тільки це, то я рада, — промовила Аглая, замислюючись. — Саме таких людей і бракує вашій нації. Мені здалося, що ти не так хотів сказати. Ти розумієш мене? Я гадаю, що без великого ентузіазму не може бути справжніх економістів.

— Цілком справедливо! — погодився Карамазов. — Кіл очевидно вибивають колом, „закобзарену“ психіку можна виховати тільки, такби мовити, загайяватизованим „Капіталом“.

— Це не в брову, а в око! — з захопленням сказала Аглая. — Без якогось Лонгфело і справді вам не зробити своїх економістів і політиків. От я тільки думаю, що Маркса ти зовсім даремно притягаєш сюди.

— Це справа переконання, — незадоволено сказав Дмитрій.

— Не думаю. Бо Маркс є зовсім чужерідний елемент для вашої країни. А тобі відомо, що коли до водня додати кисня, то горяче тіло не встигає навіть приторкнутися до цієї мішанини — одразу ж виникає вибух і... вода. А втім, не сперечаймося. Мене цікавить друге питання. Говорячи про Тараса Шевченка, ти мав на увазі віршомазів взагалі чи саме його, божка вашої нації?

— Я мав на увазі й віршомазів взагалі і його зосібна.

— За щож ти Шевченка так ненавидиш?

...Дурачки думають, що колиб не було Шевченка, то не булоб і України, а я от гадаю, що на чорта вона здалася така, якою ми її бачимо аж досі... Бо в сьогодніш-

ньому вигляді з своїми ідіотськими українізаціями в соціальних процесах вона виконує тільки роль гальма.

— Прекрасне визначення! — з захопленням сказала Аглая і тут же чомусь іронічно усміхнулась. — Але...

— Але, мабуть, пора нам залишити цю розмову, — кинув Дмитрій: йому по-перше, не подобалась Аглаїна похвала. І потім він раптом зловив себе на дешевій патетиці.

Тоді Аглая обірвала тему й запропонувала наздогнати тьотю Кляву й лінгвіста, що дуже далеко зайшли вперед. Вона запропонувала побігти навипередки й передала Карамазову свою торбинку та парасольку. Але потім бігти не захотіла й сказала йому, щоб він витяг з торбини її замшеву рукавичку. Вона порадила йому положити рукавичку на нижчу частину його обличчя й, коли він зробив це, спитала, чим вона пахне.

— Чим вона пахне?... Очевидно, жіночим тілом.

— Прекрасно!.. і цей запах тобі, мабуть, подобається?

— Якби тобі сказати, — промовив Карамазов, — можливо подобається, а певніше — ні.

Аглая не повірила. Вона взяла його голову й, роблячи надзвичайно великими свої і без того великі очі, стала ними гласкати свого супутника.

— Брехуне! — сказала вона. — Ти неправду говориш. Я знаю, що тобі цей запах подобається. Тому що... тобі не подобається... Ганна.

— Ти про мою дружину?

— Так. Чому ти досі не познайомив мене з нею? Чому ти мовчиш?

Чому він мовчить? Він, звичайно, зробить це. Він нарешті познайомить Аглаю з Ганною.

Але він думає, що вона всетаки якась чудна дівчина, й потім думає, що дружина мала рацію назвати її нетактовною. Цеж негарно так поспішати в його інтимні закутки. Невже цього Аглая не розуміє?.. І потім відкіля це вона дізналась, що йому не подобається Ганна? Словом, Карамазов знову незадоволений, і тому він так нервово запалив сірника.

Вона одразу ж зрозуміла його й поспішила перейти на іншу тему. В цей момент вони підходили до кручі.

—:—

— Давай ще трохи відпочинемо, — порадила Аглая, лягаючи на траву. — Можна й наших попередити.

Вона крикнула своїй компаньонці, щоб та взяла з неї приклад і теж посиділа десь там зі своїм кавалером. Тьотя Клява й Вовчик погодились і зупинились на тому ж таки високому березі, кроків на двацять далі. Тоді Аглая підсунулась ближче до кручі й сказала:

— Наш новий знайомий поділяє твої погляди?.. Я говорю про товариша Вовчика.

— Які ти погляди маєш на увазі? — спитав Карамазов.

— Ясно які, що ти з ними зазнайомив мене на пароплаві в нашу першу зустріч і потім майже кожного вечора чіпаєш їх.

— Ти говориш про ідею відродження моєї нації?

— Так. Я говорю про національну романтику.

Карамазов покривився: мовляв, він нічого не має спільного з тим, про що говорить вона, це він їй уже декілька разів говорив, і значить треба бути більш обережним із такими термінами.

— Ми говоримо на різних мовах, — сказав він. — Ідея відродження моєї нації — ще раз повторюю — нічого не має спільного з національною романтикою.

Аглая усміхнулась і положила на свої коліна голубу Парасольку.

— Хай буде по-твойому, — сказала вона. — Так як же з Вовчиком?

— Мій друг не тільки не поділяє цих поглядів, але й взагалі далеко стоїть від усякої політики.

— І всетаки ти такий шматок мяса можеш вважати за свого друга?

— А чому ж ні? Хіба в ньому не може бути гарних людських початків?

— М'ясо завжди залишається мясом, — енергійно сказала Аглая. — І в м'ясі ніяких людських початків не може бути.

Вона так уважно подивилась на свого кавалера, ніби хотіла загіпнотизувати його.

— Це теж справедливо, — сказав Карамазов. — Але з Вовчиком я всетаки не можу не дружити.

— Шкода! — кинула Аглая й взяла резонерський тон. — Треба бути послідовним навіть у дрібницях. Здається Толстой говорив колись, що найважче полюбити ближніх. Я думаю, що багато важче їх же таки зненавидіти справжньою ненавистю. Тільки тут можна показати не абияку волю і, коли хочеш, відвагу. Ти їх, здається, високо ставиш?

— Ти гадаєш, що мені бракує волі і я не можу бути відважним?

Дмитрій сказав це якимось непевним голосом, наче він і сам не довіряв собі.

— Ти маєш волю і ти відважний! — упевнено й навіть з деяким захопленням відзначила Аглая. — Саме за це ти так скоро подобався мені... Подобався, звичайно, як людина.

Розмова перервалась. Вона вже дивилась у землю й ховала від нього свої очі. Він мовчав тому, що в нім у цей момент зажевірла внутрішня боротьба: з одного боку, йому підлестило її захоплення ним, як відважною

й вольовою людиною, з другого він не зовсім вірив їй (відкіля вона знає, що він саме така людина? Чи не з кількох розмов із ним?). І потім його раптом якось образила її самоупевненість і цей батьківський тон. Нарешті він заспокоївся й сказав:

— А ти, знаєш, цілком правильно спостерігла: я говорю про ближніх. Мені це твердження дуже подобається. Здається мій „однофамілець“ — Альоша Карамазов — ставив якось там наголос на любов до дальніх. А я от теж думаю, що цей наголос треба перенести на ненависть до ближніх.

— І ти гадаєш, що найбільша загадка саме тут ховається?

— Тільки тут і більше ніде! — з деяким хвилюванням сказав Карамазов. — От хоч убий мене! — а не можу їх зненавидіти справжньою ненавистю. У кожного з ближніх — навіть найбільших моїх ворогів — буває така, знаєш, людська усмішка й таке, знаєш, миле й гарне обличчя, наче на тебе прекрасна богоматір дивиться. Я кажу й підкреслюю у кожного, бо навіть у суворих і злих з природи людей я бачу цю усмішку й це обличчя.

— Може ти перебільшуєш? Невже таки в кожного?

— Клянусь тобі! Богоматір всюди й на кожному кроці. Це якийсь жах, а іноді навіть руки падають у знеможі. Не можна зустрічатися з людьми. Щоб творити якесь діло й боротись, треба надягати машкару мізантропа і в ній ховати, перш за все, очі... Очі, знаєш, найлютіший ворог усякого поступу, бо очима бачиш богоматір і саме в очах ховається богоматір.Раніш ідея майже зовсім засліплювала мене, і для мене не було ближніх.

Аглая взяла руку Карамазова й положила її на свою долоню.

— Так от, — сказала вона. — Є дві ненависті: справжня й твоя, недоношена. Перша — велика ненависть, і вона творить життя. Ця ненависть не знає ближніх. Друга, недоношена, є тільки тінь від першої. Перша від розуму й від серця, друга — тільки від розуму... Як ти гадаєш, можна бути відважною і вольовою людиною тільки від розуму?

— Ти вже почала сумніватись у мені? — спитав Дмитрій, усміхаючись вимушеною усмішкою.

— Нічого подібного! — знову впевнено зазначила Аглая. — Ти маєш волю і ти відважний..... Я також думаю, що твоя недоношена ненависть уже є справжня ненависть і ти здібний зненавидіти своїх ближніх... Ти розповідав мені, як колись, у часи громадянської війни, ти розстріляв когось із ближніх біля якогось монастиря..

— Так тож, — вирвалось несподівано Карамазову, — в ім'я великої ідеї.

— А хіба тепер без ідеї залишився? Хіба тебе не захоплює сьогодні хочби таж ідея відродження твоєї нації?

— Звичайно захоплює, — непевним голосом сказав він. — Але...

— Без усяких „але“, — рішуче одрубала Аглая. — Щось одне: або це ідея або це нова примара. Вона мусить тебе також захопити.....

.....— Хто його знає, — надтріснутим голосом сказав Карамазов. — Можливо я й помиляюсь.

Він раптом відчув, як ним запановує якась страшна туга. Він уже не бачить перед собою ні Аглаї, ні Дніпра, ні прекрасної південної ночі. Він уже забув, як він високо ставить себе за відвагу й волю, і відчуває себе тепер страшенно нікчемною людиною.....

.....Аглая, очевидно, уважно стежила за своїм супутником і тому послішила йому на допомогу.

— Ти, друже, безперечно помиляєшся, — сказала вона. — Ти глибоко помиляєшся.....

Ти помиляєшся, коли думаєш, що тебе довго буде тривожити неупевненість. Це — коротке, тимчасове явище й воно скоро зникне.

Вона підвелась, знову сіла на траву і його примусила сісти біля неї.

— Так-то, мій хлопчику! Хто хоче бути вольовою людиною, той не може не побороти в собі неупевнености, — сказала вона й положила свою руку на його голову.

Вже стояла глибока південна ніч. На Славуті кожної хвилини прокидались якісь неясні звуки. Десь ревів пароплав, і далеко на півдні пливли його привабливі вогні. Раз-у-раз фаркали й падали аероліти і тривожили очі загадковим світлом свого ярко-срібного горіння.

— Так, — раптом промовив Дмитрій. — Хто хоче бути вольовою людиною, той не може не побороти в собі неупевнености. І ти правду говориш, що я вже її поборов. Я не можу не побороти, бо майбутнє за моєю молодого надією і за моєю молодого клясою.

Він узяв її руку й міцно стиснув. Жива людина знову прокидалась у нім, і він ще раз перетворювався. Він навіть не помітив, як Аглая іронічно посмінулась, коли він майбутнє своєї нації зв'язував з „якоюсь там“ клясою.

— Я іноді буквально задихаюсь од щастя, — говорив він далі, скидаючи з кручі камінці й зовсім не зауважуючи, що його розмові бракує елементарної послідовности. — Темні сторони нашої дійсности тоді зовсім зникають із моїх очей, і я починаю рости і виростаю у велетня. Бо й справді: в суспільстві не може бути такої ситуації, коли неможлива боротьба. Колиж це так, то... як усетаки весело жити „на етом светє, господа“... Ти не можеш і уявити, як я полюбив це зялозене слово — поступ. Поступ — цеж по суті

якор спасіння. Цеж вихід із того становища, що в нього зайшла революція.

— Але ти говориш зовсім, як учень першої групи, — сказала Аглая.

— Цілком справедливо! — гаряче підхопив Дмитрій. — Я і є учень першої групи й маю мужність визнати це. Така вже льогіка подій: хто хоче жити в наші дні, той обовязково мусить починати з абетки...

— І витягувати з архіву старі гасла?

— А хочби й так. Хіба революційні гасла сьогоднішнього дня, завтра не можуть стати реакційними? Хіба ми не маємо прикладів? І навпаки: хіба кличі 1917 року, сьогодні не стали фарисейством і матеріалом для спекуляції? Це не значить, що ми збанкрутували, а це значить, що треба бути діялектиком. Сьогодні масу можна повести тільки під тим стягом, що на ньому буде чітко написано — „поступ“;

— Ледві тільки вона піде за тобою, бо маса не терпить абстракції. А поступ — це для неї тільки абстракція.

— Цілком погоджуюсь, — сказав Карамазов. — Але я далеко стою від вульгарного глумачення маси. Революцію маса творить через свою інтелігенцію, бо всякий масовий вибух тільки тоді робиться революцією, коли ним починають керувати Дантони, Леніни чи Троцькі.

— З тебе вийшовби не зовсім поганий агітатор-поступовець, кинула Аглая і демонстративно засвистіла якусь шансонетку.

— Ти мені робиш багато чести своєю заявою.

— Nullement, — промовила дівчина. — On ne voit pas tous les jours un malade comme vous êtes.

— Ти мене вважаєш за хворого? — образився Дмитрій.

— Боже борони, — сказала Аглая. — Мені тільки неприємно, що твоїй розмові бракує льогіки. З одного боку ти висловлюєш безперечно розумні думки, а з другого — плутаєшся в Ленінах, у клясах, тощо.

— Ну от, знову стара історія, — незадоволено промовив Карамазов. Чи не думаєш ти вплинути на мою ідеольогію? Коли так, то ти даремно витрачаєш сили. Взяти хочби теж відродження моєї нації. Я його инакше не можу мислити, як засіб, не як мету, як чинник, що допомагає мені розв'язати основну, соціальну проблему. Відродження моєї нації це є шлях до чіткої диференціяції в нашому суспільстві й, значить, крок до соціалізму. Инакше на це відродження я дивитись не мав охоти.

— Значить, із твого відродження ні чорта й не вийде! — грубо кинула Аглая і, зробивши з долоні рупора, покликала тьотю Кляву.....

— А Вовчик не зовсім поганий співбесідник, — під-

ходячи, сказала тьотя Клява. — І виявляється ...зовсім не комунар.

— Дозвольте, — заметушився лінгвіст. — Хіба ви не знаєте, що Дмитрій член компартії?

— Не турбуйтеся! — сказала Аглая... — Знаємо... і думаємо, що він не буде гніватись на тьотю Кляву за отвертість.

Цебто ти хочеш сказати, — промовив Карамазов, — що тьотя Клява мене образила?

— Ми хочемо сказати, — кинула Аглая, — що комунисти, хоч і не погані люди, але в більшості страшенно нудні... Ну, словом, світорозуміння їхне — можна напевно твердити — не сягає далі Чемберлена з моноклем і чергової партячейки... Правда, цікавляться ще китайськими справами.

Карамазову пересмикнуло обличчя. Його карючило, що ці випадкові позапартійні дачниці так неохайно ставляться до його партії. Будучи, такби мовити, вічним опозиціонером, він у тойже час був своєрідним фанатиком комунізму й, звичайно, не міг спокійно реагувати на це зовсім невинувдане нахабство.

Але розмову вже скінчили й умовлялись, де можна буде зустрітись завтра. Вже фльоберівські дами зникли в темряві абрикосового дворику, і товариш Вовчик щось захоплено розповідає про тьотю Кляву. Тоді Дмитрій раптом згадає Ганну і вже не відчуває до неї тієї злости, що її пізнав увечері. Йому навіть трохи заболіло серце і він сказав:

— Ти, Вовчику, будь ласка, не говори Ганні, де й з ким ми блукали сьогодні.

— Чому це? — спитав лінгвіст. Він уже забув вечірню розмову, коли сам радив приятелеві ховати від Ганни свої зустрічі з Аглаєю.

— Я так хочу! — сказав Карамазов. — Ти це мусиш зробити для мене.

Товариш Вовчик здивовано подивився на Дмитрія, декілька разів здвигнув плечима.

— Згоду я даю, — сказав він. — Але от що, друже: як це так трапилось, що московські дами зробились українками?

— Це питання і мене дуже цікавить...

— А в тім, — промовив він, — я не про це, я хочу про твою фортуна. Тобі страшенно везе, і я, їй-Богу, заздрю. Аглая й справді не дівчина, а прямо запашна сунічка. Смак зовсім непоганий...

...Коли вони сходили на свій ганок, у північній частині заштатного містечка вже кричали ранні провінціяльні півні.

—:—

На другий день вони знову зустрілись: тепер вони зу-

стрічались кожного вечора. На шостий день на дачне літнисько раптом вдарила громовиця. Хмари заволокли все небо, і цілий день ішов краплистий дощ. По вулицях стояли великі калюжі, й надвичайно розмило деревляні хідники. Тьотя Клява переслала до Карамазових дівчину з запискою й просила друзів сьогодні не виходити. Лінгвіст перечитав листа й, передаючи його Дмитрію, кинув:

— Я гадаю, що дівчата мають саме так вирішити. Ти як на це дивишся?..

Він ніяк не розуміє, чому це йому трохи заскеміло серце. Невже тому, що він сьогодні не побачиться з Аглаєю? Він же зустрічався з нею вчора й кожного дня зустрічається. Він, нарешті, побачиться з нею завтра й ще багато разів буде з нею бачитись. Якже розуміти цей несподіваний біль?

В коридорі раптом заговорили, і в кімнату ввійшла Ганна.

— Ну, що ми, хлопці, будемо сьогодні обідати? — спитала вона.

— Очевидно, котлетки й пюре з сметаною, — поспішно відповів Дмитрій.

Ганна уважно подивилась на чоловіка: вона не знала, жартує він, чи й справді серіозно говорить.

— Чого ти витріщила на мене очі? — сказав Карамазов. — Яж тобі говорю: котлетки й пюре з сметаною.

— А я тобі говорю, — промовила Ганна, — що ти, Дімі, сьогодні в поганому настрої і починаєш негарно жартувати зі мною.

— А я от говорю, — сказав Вовчик, кидаючи на ліжку свою рушницю, — що ви й сьогодні—я бачу—полаєтесь... Це чорт зна що — не новий побут, а якась карикатура на нього.

Карамазов вимушено всміхнувся й простягнув свою руку лінгвістові.

— Дякую, друже, за щирю правду і прошу пробачення, — сказав він. — Дякуй і ти, моя мила Ганнусю... Хіба тобі не приємно вислухати це від безпартійної сволочи?

— Ти, будь ласка, не лайся, — пробормотів товариш Вовчик.

— Невже ти образився?.. Коли так, то другий раз прошу пробачення і заявляю: я пожартував.

— Я знаю, що ти пожартував. Але всетаки: чому у тебе таке зле обличчя?

— Я, бачиш, Вовчику, котлеток захотів і пюре з сметаною.

Ганна зірвалася з свого місця і підійшла до стола.

— Дімі! — сказала вона з розпукою. — Ну, навіщо це? Навіщо ти робиш наше життя безконечною мукою?

— Ах, боже мій, яка трагедія! — поглузував Дмитрій.

Тоді товариш Вовчик підбіг до свого приятеля й замахав руками.

— Слухай, друже... — ледве вимовив він від хвилювання. — Я... я думаю, що ти не комуніст, а деспот! І я... таки донесу на тебе в... контрольну комісію.

Кармазов зареготав. Він так неприємно зареготав, що лінгвіст навіть збентежився і подивився навкруги себе здивованими очима.

— Ти думаєш на мене доносити в контрольну комісію? — спитав Дмитрій. — Прекрасно! Тільки будь, друже, справедливою людиною і зразу донось на мільон комуністів. Донось нарешті на всі сто п'ятьдесят мільонів будівників соціалізму, донось на самого себе, бо й ти такийже хам, як я...

— Дімі, сказала Ганна, — ти себе не поважаєш і не поважаєш ту партію, що до неї належиш. Не забувай, що товариш Вовчик всетаки позапартійний.

— Ти гадаєш, що такі питання треба ставити на комячейці?

— Саме це я й хочу сказати, Дімі. Тільки це.

Кармазов раптом втихомирився. Чи то спокійний тон дружини вплинув на нього, чи щось інше.

— Я ще раз прошу у вас пробачення, — сказав він. — Я й справді трохи погарячився.

— Значить, ти визнаєш, що Ганна має рацію стримувати тебе?

Дмитрій нічого не відповів. Він несподівано застиг в одній позі серед кімнати й так стояв кілька хвилин. Ганні навіть прийшла думка, що він захворів. Вона підійшла до чоловіка й взяла його за руку.

— Дімі, чоґож ти мовчиш?.. Що з тобою, Дімі?

— Нічого особливого, Ганнусю, — спокійно й серйозно промовив Кармазов, — Я думаю зараз про наше фарисейство, і думаю: чому? Чому ми не соромимось говорити про пюре й котлетки? Чому ми нарешті не соромимось проїдати тут народні гроші... саме в той час, коли навкруги нас люди живуть у неможливих злиднях, у таких злиднях, що аж ридати хочеться?.. Чому ми нарешті боїмось виносити гірку правду на люди (хоч люди й без нас її знають) і ховаємо по своїх комячейках?

— Ну, ця вже слъоза й ця карамелька зовсім не до діла, — сказав лінгвіст...

— І я думаю, — кинула Ганна, — що ти сьогодні йдеш проти самого себе. Хіба це не ти так відстоюєш гасло: „сильному дорогу“?

—:—

Цілий день, а потім цілу ніч Дмитрію не давав спокою образ дівчини в рожевій сукні з голубою парасолькою, дівчини, що так скоро назвала його „милім“, що так цікаво

говорила про старофранцузьке життя („ти знаєш поета Більона?“), що відчула в наших нічних базарних завулках безсмертного Фльобера, що, нарешті, в час його душевної кризи явилась до нього такою цікавою співбесідницею...

— Ти подивись на ці обличчя, що обминають нас, — сказав лінгвіст, посылаючи до ніг свого сестера. — Зверни увагу, як вони дивляться: Їй Богу, як—ворог. От психологія! Коли приїхав на відпочинок, то обов'язково пан.

— Вони, очевидно, мають рацію так думати.

— Так по-твойому, треба знищити всі будинки відпочинку?

— По-мойому треба залишити цю тему, бо все одно ми з порожніх фраз не виберемось. Коли ці дикуни не хочуть вбачати в тобі трудової людини й не хочуть розуміти, що ця людина має право за якийсь рік чи то два роки відпочивати один місяць, то твоє обурення проти них є цілком законне явище. Але, з другого боку, цілком законно вони обурюються проти тебе, бо, по-перше, ти не один, а таких, як ти, тисячі, по-друге, не всі ці тисячі уміють коректно поводитись із цими людьми й, по-третє, ми й справді в порівнанні з ними—пани.

— Словом, і тут сліпа вулиця? — сказав товариш Воачик.

— Що ти хочеш цим сказати?

— Те хочу сказати, що ти й справді трагічна постать. Всюди ввижається тобі сама безвихідність.

— Очевидно, така вже вдача моя, — сказав Дмитрій і широко позіхнув.

Вони підходили до річки. На пристані метушилися портовики і щось вигражали з підвод. Пароплава ще не було, не було й вітерця, так, що ріка стояла, як дзеркало. Ранок був виїмковий: після дощів ночі стали холодніти, і холодок нічний затримувався на воді, аж поки сходило сонце.

— Ну, вже скоро почнемо полювати, — сказав товариш Вовчик і від задоволення крякнув.

Карамазов одв'язав свій каюк, і вони, відпливши сажнів три від берега, кинулись у воду.

І тодіж хтось недалеко зареготав. Карамазов подивився і побачив у купальних костюмах Аглаю і тьотю Кляву. Вони стояли на річній пляжі й готувались лізти в воду.

— Добрий день, мої голубятка! — закричав товариш Вовчак.

— Здоров був, голубе, — відповідала йому криком тьотя Клява.

Дмитрій відчув, що йому стало важко дихати. Він наздогнав свій каюк і вліз у нього. Цілу ніч Аглая не давала йому спокою, цілу ніч він мріяв про зустріч із нею (наче він не бачився із нею сто років), і от на ранок він раптом зустрічає її в купальному костюмі... Йому захотілось заре-

тотати й так дико, як, очевидно, реготала, первісна людина. Йому навіть прийшла думка підплисти до фльоберівських дам і жартуючи схопити в свої обійми Аглаю.

— А ну, покажи, як ти пливаєш? — закричала Аглая, звертаючись до Карамазова, й так випинаючи груди, ніби вона збиралась летіти до нього.

— Ah, mon Dieu! que dites vous là, — крикнув товариш Вовчик,

— І ти тут, mon ami? І ти? Que vous êtes aimable de venir me surprendre ainsi.

— Але компенсація, мадмуазель. J'espere que vous me ferez l'amitié de diner avec moi.

— C'est une grave question qui demande reflexion.

— Будь ласка, подумайте. Бо я до обіду дістав прекрасного вина...

—:—

Звести Аглаю з Ганною вдалось тільки на четвертий день після розмови на річній пляжі. Це трапилось увечері біля хвіртки, саме на тому місці, відкіля фльоберівські дами починали чергову гулянку з своїми кавалерами. Зустріч була холодна, і це особливо відчула Ганна.

— Чого це ви так цураєтесь громади? — спитала Аглая, беручи під руку дружину Карамазова.

— Відкіля це ви взяли? — в свою чергу підвела брови Ганна.

— От тобі і маєш! Скільки вже часу живемо тут, а вас жадного разу не бачили на вулиці. Хіба це не замкнутість?

— Ганна страшенно індивідуалістка, — пожартував товариш Вовчик,

Тьотя Клява ні з того ні з сього засміялась дрібненьким і негарним смішком.

— А я от думаю, що тут зовсім инша причина, — сказала Аглая. — Ти, Дімі, як думаєш?

Карамазов здригнувся. Він зовсім не чекав, що Аглая буде так фаміліярно поводитись з ним у присутності Ганни.

— Я вас прослухав, — червоніючи сказав він. — Про що ви там?

— Цебто я?

— Ну так, ви!

— Ти подумай, тьотю Кляво, — засміялась Аглая. — Він уже до мене звертається на „ви“.

Утворилось ніякове становище. Таке ніякове, що навіть товариш Вовчик відчув це.

— Ви Дмитрія не зрозуміли, — раптом спокійним голосом сказала Ганна. — Він під цим „ви“ мав на увазі й вас і мене.

— Ти, Дімі, підтверджуєш це? — спитала Аглая і уважно, навіть з деякою пошаною, подивилась на Ганну.

— Звичайно, — зрушив плечима Дмитрій і вийняв папіросницю.

Він уже взяв себе в руки, й обличчя його було спокійне.

— Так от що, — сказала Аглая. — Чи не тому ви так рідко виходите на вулицю, що не хочете зустрічатись з міщанками?.. Такби мовити, тікаєте від „обивательського“ оточення. Я не помиляюсь?

— Я тільки не знаю, кого ви маєте за міщан? — спокійно спитала Ганна.

— Кого я маю? Ну хочби саму себе, тьотю Кляву й так далі.

— Я вас так мало знаю, що вважати вас за міщан покищо не ризкую.

— Ну, а як пізнаєте—тоді ризикнете?

Ганна взяла свою косу й положила її на груди. Вона помовчала декілька секунд і нарешті сказала:

— Тут і ризикувати нічого. Коли ви міщанки, то значить міщанки... Але я сподіваюсь, що маю справу в людьми іншого гатунку.

Тьотя Клява по-вояцьки скинула свою голубу парасольку на плече і вдарила правою рукою „в лашок“.

— „Рад стараться, ваше-ство!“ — чітко сказала вона, звертаючись до товариша Вовчика.

Знову утворилось ніякове становище. Ганна, звичайно, зрозуміла, що тьотя Клява глузує з неї, але тепер вона вже не зуміла розрядити напружену атмосферу й мовчки дивилась у бік.

— Покинемо ці розмови, — сказав товариш Вовчик.

— Навіщо це робити? — промовила Аглая. — Ця тема дуже цікава.. Ти, Дімі, як гадаєш?

Карамазов нічого не відповів на це запитання і раптом зробив кілька кроків у бік.

— Почекайте мене, будь ласка, хвилини дві. Я зараз буду тут.

— Цеж ти куди забираєшся втекти? — не без іронії спитала Аглая.

— Нікуди я не думаю тікати, — грубо кинув Карамазов. — Я йду в буфет води напиться.

— А чому ти думаєш, що ми води не хочемо? Правда, Ганно?

— Так, і я хочу води, — сказала Карамазова.

— Ну, так тоді ходімте всі, — незадоволено кинув Дмитрій.

Вони вже стояли посеред базару, недалеко від „буфету найкращих фіялок І. Л. Карасика“. Саме в цей буфет і рушили вони.

— Я думаю, — сказала Аглая, сходячи на ганок, —

що шановний І. Л. Карасик почаствує нас не тільки фіялкою, але й святою водою?

— Про що ви говорите, баришня? — спитав крамар, любязно усміхаючись.

— Я говорю про святу воду, цебто про горілку.

— Ви, очевидно гадаєте, що я, крім фіялки, продаю ще й горілку „зпід поли“? — ображено сказав І. Л. Карасик.

— Я не тільки гадаю, але й певна, що це так.

Крамар із задоволенням подивився на своїх гостей і раптом заметушився біля столиків.

— Ну, коли ви такі певні, то хай буде по-вашому... Якож вам горілки треба і скільки ви її подужаєте?

Компанія зареготала: мовляв, такби й давно. І нічого куражитись. Хіба вони не знають, що І. Л. Карасик симпатична людина, і, як усяка симпатична людина, вмiє кожному прислужитись.

— Ми серйозно будемо пити горілку? — спитав Карамазов (він хотів сказати „ти серйозно думаєш пити“, і якось не міг цього вимовити в присутности Ганни).

— Звичайно, серйозно! — сказала Аглая. — Чомуж не пити? Хіба ти не пропонував мені влаштувати пянку?

Карамазов почервонів і звів свої брови. Цей цинізм, що ним бравувала сьогодні Аглая, його вже починав нервувати. Він усім тілом зробив різкий рух і одійшов до дального столика. За ним пішла й тьотя Клява з Вовчиком. Лінгвіст теж був незадоволений.

— Дімі—страшенний чудак, — геворила Аглая, взявши за руку Ганну, і так говорила, ніби нічого не трапилось. — Вранці, знаєте, ледве скандалу не підняв, що я не хочу з ним піячити... А тепер сам чомусь одмовляється.

Ганна холодно подивилась на Аглаю.

— Я тільки не розумію, для чого це ви мені говорите, — сказала вона.

— Як для чого? Для того, щоб ви випили зі мною, бо мені дуже хочеться випити.

— А мені, на жаль, не хочеться. Ходім краще на свіже повітря.

— Ви зовсім не пете?.. Чи може тільки тепер одмовляєтесь?

— Чомуж не пю? — вимушено всміхнулась Ганна. — Іноді і я пю, але сьогодні я не хочу. Я гадаю, що й ви не маєте великого бажання: в таку духоту не пють горілки.

Аглая взяла Карамазову за руку і з співчуттям подивилась на неї.

— Що духота, то це ви правдиво говорите, — сказала вона. — Але не в однійже духоті справа; я думаю, що вам усетаки важко—вам, комуністам.

— Чомуж нам важко?.. Ви зовсім даремно співчуваєте..

— Невже вам можна пити горілку? — робленим здивуванням спитала Аглая.

— Звичайно, можна. Хіба ви не чули?.. Але, якто кажуть, у міру.

— Словом, золота серединка? Ну щож і це добре. Отже, зробіть ласку і випийте зі мною „в міру“...

Карамазов зиркнув на Аглаю, зробив рішучий крок до крамаря.

— Чи нема у вас якогось кабінету, де можнаб було посидіти? — спитав він.

— Як так нема! — ні з того ні з сього образився І.Л. Карасик.

— Такби й давно! — сказала Аглая і, здається, пятий раз узяла Ганну за руку. — Чудачок цей Дімі, страшенно незрівноважена натура... Ви вже давно з ним живете?

Підійшла до Ганни й тьотя Клява і теж узяла її за руку.

— Ви мені, їй богу, подобається, — сказала вона. — Я завжди гнівалась на Дмитрія, що він так з вами поводиться.

— Я вас не розумію! — кинула Ганна збентежено подивилась на товариша Вовчика; вона раптом відчула себе зацькованим звірком.

— Ну, якже так, — промовила тьотя Клява. — Хіба це гарне поводження, коли він тільки сьогодні спромігся вивести вас на люди?

— Тут Дмитрій ні при чому. Я сама нікуди не хотіла виходити.

— Сама? Ну це инша справа. Товаришка Ганна, очевидно відпочиває, фунти, такби мовити, набирає. Це — зовсім непогано.

Вони вже сиділи в кабінеті, і біля них метушився крамар. Карамазов перетворився. Коли за якісь півгодини він був шумурий, то тепер на його обличчі ввесь час грала весела усмішка, і він щедро розкидав дотепи та сентенції...

— Ну, і хтож буде пити? — безпорадно махнув рукою лінгвіст, коли крамар наповнив келихи.

— Хіба ти не думаєш? — сказала Аглая. — Ну так тоді давайте втрюх... Ви, Ганно, теж, звичайно, не будете?

— Не буду.

— Добре... Якийже нам тост придумати?.. *Avancez un peu*, — знову звернулась вона до Ганни.

— Я погано розумію французьку мову.

— Вона каже, — неохайно і з почуттям власної гідности кинула тьотя Клява, — щоб ви трохи посунулись

— *Mille pardons* за французьку мову. Але, *messieurs*. *laissez moi seulement m'installer*.

Аглая раптом перекинула келих і випила свою горілку. Випила й тьотя Клява та Карамазов.

— А тепер можна й тост придумати — сказала Аглая після другого келиху. Я випила, товариство, за відважних і за вольових людей. Чуєте? Я випила за безумство хоробріх! Але не за те безумство, що виродилось у сорентівського міщанина Пешкова, *) — я випила за те безумство, що привело трогльодита до стану вишуканої європейської людини. Я випила за те, що не знає сліпих вулиць і горить вічним огнем стремління в невідомі краї. Я випила за безумство конквістадорів... Ви мене, Ганно, розумієте? Дозвольте вам представиться. Я — нова людина нашого часу. Я — одна з тих молодих людей, що як гриби виростають біля ваших комячейок і яких ви не помічаєте. Дмитрій Карамазов, ти знаєш, хто перед тобою сидить? О, ти не знаєш, як сказавби Гоголь, хто сидить перел тобою. Це сидить твій антипод. Але ви мене, всетаки, я бачу, не розумієте. Ах, друзі дорогі... Випемо ще за безумство.

Аглая знову перекинула келих. Обличчя їй розчервонилось, і очі блищали химерним блеском. Карамазов із захоплення дивився на дівчину.

— І ще я хочу сказати, друзі мої, що хоч це й дивно, а породив мене ніхто інший, як ваша яйця. Це моя рідна мама... Ну, от уявіть собі. Росте десь, в якомусь, скажемо, „вузі“ дівчина. Дівчина, як то кажуть, кров із молоком. Від природи її покликано до кипучої діяльності—не тієї, що комсомолить у пустопорожнє.., ну, скажемо, якоюсь нудною доповіддю чи то „собачим завулком“, а тієї, що, скажемо, Перовська. І от кличе її яйця і каже: „так от що, свідомо юнко, будеш ти у нас кандидаткою у комсомол. . . Твоє яке походження“?. А на чорта мені це походження?

— Мабуть твоє походження всетаки темненьке, — сказав товариш Вовчик.

— А ви, Ганно, як думаєте? темненьке моє походження?

— Я думаю, що мені вже пора додому — сказала Ганна й підвелась із стільця.

— Ні, почекайте! Я ще не скінчила. — Аглая грубо взяла за руку Ганну й посадила її. — Так от. Щож мені робити? Ви розумієте — мене від природи покликано до кипучої діяльності, і я хочу творити життя. Не так, як його творите ви, Ганно, і не так, як ти, Дмитрій Карамазов (вона знову випила келих горілки), а так, як її творили хоробрі на протязі тисячі років. Ви, звичайно, скажете, що я проповідую ідеологію нової буржуазії—хай буде по вашому. Але й буде по-моєму, бо ми—я й тисячі Аглай у спідницях та штанах — не можемо далі жити без повітря.

*) Правдиве імя М. Горького, що Соренто волів від СССР. — Ред.

— Вам мабуть дуже душно! — раптом зіронізувала Ганна.

— Parbleu, j'étouffe. Je vous prie de baisser la glace, pour nous donner un peu d'air.

— Я вам уже говорила, що я погано розумію французьку мову.

— Вона говорить, — зі злістю тьотя Клява, — що вона задихається і просить вас відчинити вікно.

— А, це зовсім инша справа, — знову зіронізувала Ганна.

Карамазов раптом зірвався з місця і підійшов до дружини.

— Ти, Ганно, очевидно, хочеш додому? — різко сказав він. — Так я можу провести тебе.

— Я зовсім не п'яна й тепер уже додому не збираюсь, — спокійно промовила Ганна.

— Так я збираюсь! — кинув Карамазов. — Ходім!

Тьотя Клява й Вовчик теж підвелись. Підвелася й Аглая.

— Я передчувала, що з цієї зустрічі нічого гарного не вийде, — сказала тьотя Клява.

— А шож мусіло вийти? — наївно спитав лінгвіст.

Дама легенько посіпала його за ніс і подала свою руку до поцілунку. Вона нарешті заспокоїлась і сказала йому, щоб він завтра приходив до них із Карамазовим: мовляв, чому не проїхатись у місто. Товариш Вовчик погодився. Тоді тьотя Клява взяла під руку Карамазова і зробила і йому такуж пропозицію.

Дмитрій теж погодився і, скинувши на плече тьоті Кляві парасольку, пропустив уперед Аглаю й Ганну: і та і друга цілу дорогу йшли мовчки.

— А всетаки весело жити „на етом світє, господа“, — сказала Аглая. — Це здається твої, Дімі, слова?

Карамазов мовчав. Він замислився. Він думав про те, про що недавно говорила Аглая, і мислі йому наздоганяли одна одну. Він і справді стикнувся з цікавою дівчиною. І йому тепер уперто лізло в голову, що зустріч може скінчитися маленькою драмою і що в цій драмі головними особами будуть, очевидно, троє: він, Аглая та Ганна.

—:—

Коли приятелі підійшли на другий день до того будинку, де кватирували дачниці, їх зустріла Аглая незадоволеним обличчям і сказала, що кавалерам зовсім не личить спізнюватись на цілих півгодини. Словом, тьотя Клява розгнівалася і поїхала сама. Аглая, звичайно, на них уже не гнівається і просить їх зайти в кімнату. До речі, вони познайомляться і з Женею (мужчина в золотому пенсне). У нього зараз страшенно болить якийсь зуб... очевидно зуб кастрованої мудрости..

— Прощу! — сказала Аглая й відчинила двері. — Заходьте, панове-товариство!

На друзів війнуло вишуканою перфумерією. Пахла пудра, пахли перфуми, і здавалось, що кожний закуток і кожна річ цього помешкання набралась приємного запаху. На туалетному столі стояло кілька ваз із квітами, на вікнах лежали французькі романи. Товариш Вовчик зняв було розмову про вчорашній вечір. Але Аглая, очевидно, не має охоти говорити про це.

— Мені здається, що я вчора такаж була, як і завжди, — сказала вона.

— Безперечно! — поспішив погодитись лінгвіст і, положивши на вікно якийсь старомодній французький роман, що його встиг уже переглянути, сказав:

— Ну, а деж ваш мужчина в золотому пенсне?

— А от зараз ми його покличемо, — сказала Аглая. — Євгеній Валентиновичу! А ну-бо йдіть сюди.

За дверима, що в другу кімнату, хтось заметушився, і, нарешті, мужчина в золотому пенсне з'явився на порозі.

— Євгеній Валентинович, одрекомендувала його Аглая.

— Чоловік тьоті Кляви.

Нова людина мовчки стиснула руки друзям і почала бігати по кімнаті, ввесь час тримаючись за хворий зуб.

Товариш Вовчик захотів висловити своє співчуття мужчині в золотому пенсне.

— Вам, мабуть, дуже болить зуб? — спитав він. — Я знаю, як болить зуб, це щось жахливе.

— Мугу! — відповів Євгеній Валентинович і знову схопився рукою за щоку. — Мугу...

Товариш Вовчик іще більше заметушився. Він прекрасно розуміє, що треба негайно побачити ескуляпа, і компанія тут не причому. Він хапає свій капелюх, одчиняє двері й пропускає в них у порив гарячого вітру — мужчину в золотому пенсне. Євгеній Валентинович бере в руку свою руду борідку й мало не вибігає. Таким чином у кімнаті порожніє, і в вій залишаються Дмитрій та Аглая.

— Ну, слава Богу, — кинула дівчина й з полекшою зітхнула. Так обрид зі своїм зубом, що хоч тікай у Москву.

Карамазов нічого не сказав. Йому раптом трівожно забилось серце. До вчорашнього дня він почував себе далеко спокійніше. Він завжди говорив з Аглаєю, як із звичайним розумним товаришем.

Тепер не те. Він раптом відчув її присутність у цьому містечку, такби мовити фізіологічно, і це почуття почалось не вчора, а певніше — в той вечір, коли йому з нею не вдалось зустрітись, коли він так мучився цілу ніч. Навіть і не в той вечір — це почалось із першої зустрічі з нею на пароплаві тисячами невидимих психологічних ниток він зв'язувався з нею до вчорашнього дня і вчорашній день був

тільки логічним і неминучим висновком. Хіба випадково вона вчора ввесь вечір намагалась одрекомендувати себе? Хіба випадково він почув цю апологію безумства хоробрих на фоні ранішньої зустрічі, тієї зустрічі, коли вона стояла на пляжі в потоках сонця і демонструвала йому своє рубенсівське тіло? Нічого випадкового нема, всякий випадок зв'язано з тою чи іншою основою і обумовлюється він певними причинами, і коли причини були, то інакше й трапитись не могло. І згадуючи її вчорашню розмову про безумство хоробрих, йому до болю захотілось бути такимже безумним. Йому захотілось схопити її в обійми й закричати побідним криком дикого переможця. Перед ним на мить промайнули сумні очі його Ганни, і він більше нічого не бачив...

—:—

В кімнаті темніє тією денною темнотою, коли, й заплющивши очі, відчуваєш ясний безхмарний день і згоріло-порожні вулиці заштатного містечка. Крізь одну віконницю лізе вогняна лапа південного сонця й, черкнувши по вазах із трояндами, легко лягає на стіну.

Аглая поправила декольте своєї рожевої сукні й скинула на Карамазова очі.

— Дмитрій, іди-но ближче до мене, — сказала вона. — Ти хочеш абрикосової води?

— Дякую! — кинув Карамазов і зупинився біля дівчини.

— Не хочеш?.. Ну, тоді я сама випю.

Вона підійшла до глечика й з ним сіла на своє попереднє місце. Ковтаючи невеликими ковтками жовтаву воду, вона говорила йому щось про Євгенія Валентиновича й раптом поцікавилась його родинними справами. Словом, вона хоче ще дещо довідатися про нього й особливо її цікавлять факти, такби мовити, глибоко інтимного характеру. Ну, от, знову припустім: Якій, нарешті, в нього взаємовідношення з дружиною?

Доки Аглая подавала запитання, такби мовити, „взагалі“, Карамазов готовий був їй відповідати. Але коли вона фаміліярно заговорила про Ганну, йому неприємно стиснуло серце... Звичайно, він уже не любить, він сьогодні навіть ненавидить Ганну. Але з нею зв'язані такі гарні хвилини, що він не може не поважати її якоюсь своєрідною повагою. У всякому разі, він рішуче одмовляється згадувати сьогодні її імя в присутності Аглаї, так принаймні диктують йому норми елементарної етики.

— Може Ганни ми не будемо чіпати? — спитав Карамазов.

Аглая зрушила праве плече й сказала:

— Ти переконаний в цьому?.. Ну, щож, добре! Я її не буду чіпати...

Дмитрію прийшла думка, що Аглая зрозуміла причину

його небажання говорити про Ганну, і йому стало ніяково.

— Ти дуже хочеш знати, як я ставлюсь до Ганни? — спитав він.

Аглая бистрим рухом розправила на колінах свою рожеву сукню, подивилась кудись у бік, помовчала трохи й раптом сказала тихим, але рішучим і впертим голосом:

— Я це дуже хочу знати.

— Ну, так от: із своєю дружиною я вже давно в натягнутих відношеннях. Приблизно років три.

— Як розуміти тебе: ти вже розлюбив її, чи щось інше треба мати на увазі?

— Бачиш, — сказав Карамазов, — мені важко зясувати це. Сказати, що я її розлюбив, — не можна. Але й сказати, що я її люблю, теж не можна.

Аглая підвелася з стільця, пішла до канапи й запалила папіроску.

— Ти хочеш сказати, — промовила вона, — що ти її ніколи не любив?

— Цього я не хочу говорити, бо це зовсім не так; я її сильно любив. Справа тут багато складніша. Тут... якби це сказати...

Він змовк і усміхнувся; йому й самому смішно стало, як важко вияснити цю родинну історію.

— Ну, щож далі? — засміялась Аглая. — Якже далі, мій глупенький хлопчику?

Карамазова раптом знервувала її фаміліярність, і він різко сказав:

— Далі я одмовляюсь говорити.

— Який ти чудний, Дімі, — і Аглая подивилась на нього сумними очима, — і яка ти, мій дурнику, усетаки нещасна людина. Так, я зрозуміла тебе ще в нашу першу зустріч.

Дмитрій засміявся: йому страшенно подобається ця самоупевненість. Хто це їй наговорив такого абсурду про нього?.. Проте, він на неї не ображається. Вона може говорити ще і в цьомуж таки дусі.

— Я, звичайно, можу говорити, — спокійно сказала Аглая. — Але ти мусиш покинути своє самолюбство й теж не бути таким самоупевненим. Словом, постановимо так, що коса наскочила на камінь. Сильна людина на такуж сильну... Хоч правду казати, я в тобі нічого не бачу ні від коси, ні від каміня.

Остання її фраза гострим болем відгукнулася в його серці. Він нічого не має ні від коси, ні від каміня? Він — той, кого вона недавно вважала за сильну вольову людину. Вона жартує, чи правду говорить? Карамазов розгубився і, як ображений хлопчисько, стояв перед Аглаєю: — Що це значить?

— Це значить, — сказала Аглая, — що не треба ображати людину, коли вона цього не заслужила — це раз. По-друге, цим мені хочеться сказати, що я тебе знаю не гірше, ніж ти сам себе знаєш.

— Шож ти знаєш про мене? — майже з розпачем спитав Дмитрій і тутже відчув, що йому серце завмерло. — Тиж, здається, вважала мене за сильну людину?

— На жаль так, як сам ти себе вважав, — промовила вона.

Аглая бачила, як Карамазова вражали її слова, але на цей раз вона, очевидно, свідомо робила їх злими. Що їй штовхало глузувати з нього? Жіноча помста за його обережне відношення до Ганни чи щось інше? В усякому разі вона на цей раз дала собі волю. Вона на цей раз наговорила йому стільки неприємного, скільки від неї він ще ніколи не чув.

— Ти, Дмитрій Карамазов, — говорила вона, — страшенно самоупевнена людина, але в тойже час ти ніколи не довіряєш своїм силам... Цієї нової характеристики ти від мене, мабуть, не сподівався почути? Правда? Ти, Дмитрій Карамазов, любиш згадувати відвагу й волю, і ти безперечно відважний і маєш сильну волю. Але в тойже час ти, Дмитрій Карамазов, великий боягуз і страшенно безвольна людина. Ти, Дмитрій Карамазов, вклоняєшся перед культурою, і ти безперечно культурна людина. Але в тойже час ти, Дмитрій Карамазов, страшений невіглас. Словом, ти Дмитрій Карамазов, недоносок трицятих років... бо й самі ці роки історик схарактеризує тою же самою назвою... Ти, я гадаю, не ображаєшся на мене за цю характеристику?

Йому ображались, звичайно, нічого, хоч — правду кажучи — характеристика такаж жорстока, як і несподівана. Але він усетакі не розуміє, навіщо вона? Чому це їй прийшло в голову саме сьогодні говорити йому такі „компліменти“? Він ніяк не може цього втямити.

— Ти не розумієш? — сказала Аглая. — Шкода! А справа дуже проста. Милий мій, невже ти не розумієш, що я маю бажання покинути гру в темну?

— Тепер не розумію, що ти хочеш сказати цією „грою в темну“? — промовив Карамазов і відчув, як йому знову повертається колишній настрій. Він бадьоро подивився на неї і навіть спитав її, чи не знає вона, що це з ним? Що це трапилось із ним в отій секунді?

— Я знаю, мій милий, — сказала Аглая, спостерігши зміну настрою у свого співбесідника. Але повернімся все-таки до твоїх родинних справ. Скажім так: коли ти зійшовся з Ганною? Ну, коротенько.

— Коли я зійшовся з Ганною?

Аглая не помилялась. Карамазов постановив зробити екскурс у минуле. Настрій зробив своє діло, й він несподі-

вано навіть для самого себе почав. Він почав із того, що зустрівся із своєю дружиною в обложеному місті, коли воно з тугою дивилось на північ. Тоді стояв глибокий холодний вересень. Червона гвардія відступала й, відступаючи, ледви стримувала полки переможця. Снились далекі дні минулого: й городовий на розі, й голий осінній парк, і якась музика в кіно—нудна й невесела. Він прийшов у чека. В той час там готувались до втечі. На підлозі валялись стоси папірців, ганчірок і білизни. Він зупинився біля дверей і дивився на панночки, що рились у барахлі, напихаючи ним свої саквояжі. Саме тоді до нього й підійшла Ганна (він потім довідався, що це Ганна). Вона з тугою здавила свою голову й притиснулася до дверей. Тоді він вийняв із кобури браунінга й підійшов до тієї скрині, де вовтузились баряхольщики. Він стрелив одній панночці в карк. Тогож дня чека розстріляла ще кількох мародерів і тогож дня Ганна зійшлася з Дмитрієм.

— Це і все? — сказала Аглая, коли Карамазов зупинивсь. — Ти скінчив свою історію?

— Мабуть усе! — кинув Дмитрій, знову відчувши якусь ніяковість („і справді, навіщо ця зайва отвертість?“).

— Коли все, то мені й цього досить... Я від тебе більше нічого не потребую.

— Ну, так якже: люблю я свою дружину, чи ні? — вимушено усміхнувся Карамазов.

— Про це ти почувеш за якісь два-три тижні, — цілком серйозно сказала Аглая. — А покищо перейдім і справді на іншу тему.

Вона взяла його голову й положила її на свої коліна. Карамазов здригнувся; приїсний запах перфум і троянд туманив йому мозок. Біла лапа південного сонця різала очі й денна кімнатна тиша викликала млюсть. Дмитрій майже несподівано для себе почав обережно гладити Аглаїне коліно й можливо тому, що вона ніяк не реагувала на це, він за кілька хвилин схопив в обійми її ноги й, тихо скрикнувши, впився губами в її м'яке тіло.

— Що з тобою? — суворо скасала Аглая і з силою відштовхнула його від себе. — Що з тобою, Дімі?

Карамазов підвівся. Він блукав збентеженими очима по стелі й здавалось, що він от-от кинеється на підлогу й забеться в нападі епілепсії.

— Що з тобою, Дмитрій? — промовила Аглая вже пестливим голосом. — Як ти зважився на такий вчинок?.. І до того з жінкою, що з нею так недавно познайомився? Знаєш, я не чекала від тебе такої хоробрости!... Чогож ти мовчиш?..

Аглая поправила свою рожеву сукию, підвелася з канапи й сказала:

— А що буде, як я розповім про це Ганні? Ну?

Дмитрій не відповідав. Тоді Аглая підійшла до нього і взяла його обличчя в свої руки:

— Ну, нічого, — сказала вона. — Я на тебе не ображаюсь. Більше того — скажу отверто — мені навіть приємно було... Я переконалась, що ти є такий палкий, яким намалювала тебе моя уява. Чуєш?.. Я не ображаюсь!..

Він нічого не відповідав і мовчки дивився кудись у простір. Він почував себе дуже ніяково. Так пройшло кілька секунд. Але от раптом він зареготав сильним і цілком природним реготом.

— Знаєш, що, — промовив він. — Дозволь мені поцілувати твою голову.

Аглая з зацікавленням подивилась на нього. Вона знову взяла в долоні його обличчя й промовила пестливим, майже матерним голосом;

— Поцілувати мені голову?.. І цього не треба робити.....

Аглая підійшла до глечика з абрикосовою водою і зробила з нього кілька ковтків. Якось химерно вона виглядала зараз, і Карамазов відчув у ній щось надзвичайне рідне. Йому здалось, що саме її він загубив колись, і вона тепер прийшла до нього, така бажана, як ніхто і як ніщо. Карамазов дивився в її очі, стежив за її рухами, і йому вважалось, що ці очі й ці рухи він бачив чи то уві сні, чи то на яву. Але, коли це було на яву, то це було тисячу років тому. Йому навіть прийшла думка, що він, Карамазов, жив в якійсь іншій плоті ще далеко до Данте, що його перед хвилиною згадала Аглая.

— Чого це так довго нема наших від лікаря? — раптом сказала дівчина. — Як ти думаєш, Дімі?

— Очевидно, зуб виривають.....

З дальнього дому відпочинку вдарили в дзвін: мабуть скликали до другого сніданку. Біла лапа південного сонця полізла вище й поширилась.

У кімнаті стало ще душніше.

— Ну, Дмитрій, — сказав Аглая, — ти йшовби додому: я зараз думаю надягати купальний костюм.

Карамазов узяв капелюш і мовчки пішов до дверей.

— Я гадаю, що ми зустрінемось увечері? — сказала йому вслід Аглая...

— о —

Він так ніколи не чекав вечірньої години, як того душевного дня. І цілком нормальна людина не може уявити, як він мучився, коли Аглая не вийшла з дому.

Але вона не виходила й на другий та на третій день — у п'ятницю....

У голубому небі прорізалась срібні зорі, і з ріки зайчиком плигав тендітний і легкий вітерець. Коли товариш Вовчик, перекинувши через тин свого сетера, пішов до гамака. Там уже сиділа Аглая.

— Ну, так що ти хотів мені сказати? — зустріла вона його запитанням.

— Я, власне, нічого не думав говорити, — несміливо почав лінгвіст, сідаючи на траву. — Мені наказала тьотя Клява порадитись із тобою з приводу Дмитрія.

— Я тебе слухаю.

Товариш Вовчик замявся. І справді: що він скаже Аглаї? Може і їй він скаже не до речі — і тоді нова неприємність. Але не можна й мовчати: коли й далі Дмитрій буде викидати таких коників, то полювання — пиши пропало! І лінгвіст, плутаючись, починає говорити. І кінчає він тим, що Аглая мусить побачитись із Карамазовим.

— Ти так гадаєш? — спитала дівчина й серйозним поглядом подивилась на свого співбесідника.

— Коли правду говорити, я нічого не гадаю. А мені здається, що Дмитрій захворів, і ти можеш допомогти йому.. хочби тим, що будеш зустрічатись із ним.

— На твій погляд він не закохався в мені, а просто захворів?

— Нічого я в цих справах не розумію, — занервувався товариш Вовчик. — Але думаю — так.

— А я от думаю інакше, — самовпевнено сказала Аглая. — Я думаю, що він і захворів і закохався. Але захворів саме тому, що закохався в мені. Коли хочеш, я докажу це тобі хоч завтра. Завтра зустрінусь — і ніякої хвороби не буде. Ти віриш?

— Нічого мені доказувати, — нервово кинув лінгвіст, — бо я тобі все одно не повірю....

— По-перше, — спокійно почала Аглая, — я беру від тебе слово, що про нашу розмову Дмитрій нічого не буде знати. По-друге, я одразу ж заявляю тобі, що я Карамазова краще тебе знаю. Знаю тому, що Карамазових сьогодні тисячі. Дмитрій Карамазов, хай буде тобі відомо, — тип. Це я підмітила вже з першої нашої з ним зустрічі, коли мені довелося розмовляти з ним. Що це за тип, я вже говорила самому Дмитрію, і тепер мені залишається тільки дещо додати. Ти хочеш слухати?

— Прошу! — стоїчно промовив товариш Вовчик: спокійна Аглаїна самоупевненість уже примушувала його ставитись до неї з деякою повагою.

— Ну, от. Зачнім по черзі. Скільки, скажемо, років Карамазову? Мабуть трицять три — трицять п'ять? Так?.. Я це знала. Це саме та людина, що вискочивши з сіреньких гімназійних штанців, одразу ж ускочила в епоху війни й революції. Отже по-перше, Карамазов недоук. Далі: він опозиціонер? Так?.. Я й це знала. Карамазови не можуть бути не опозиціонерами, бо дії вони прийняли крізь призму своєї романтичної уяви про світ. Вони не можуть

заспокоїтись бо їм в колисьці написано трівожити громадську думку.

— Ну, це ти вже чула від самого Дмитрія, — сказав товариш Вовчик, згадуючи характеристику новітньої карамазовщини, як перманентного руху, що її дав сам Карамазов.

— Нічого я від нього не чула, — сухо промовила Аглая і продовжувала. — Отже, маємо безперечно здібного недоука з романтичним складом натури. Значить, маємо те, що прийнято називати щирою людиною і що можна підкупити щирістю й використати на всі сто відсотків. Карамазова захопила соціальна революція своїм розмахом, своїми соціальними ідеалами, що їх вона поставила на своєму прапорі. В ім'я цих ідеалів він ішов на смерть і пішовби, висловлюючись його стилем, ще на тисячу смертей. Але як мусів себе почувати Дмитрій Карамазов, коли він, попавши в так зване „соціалістичне“ оточення, побачив, що з розмаху нічого не вийшло й що його комуністична партія потихесеньку та полегесеньку перетворюється на звичайного собі „собірателя землі руської“ і спускається, такби мовити, на гальмах до інтересів хитренького міщанина-середнячка. Це вже занадто, бо на погляд Карамазова цей середнячок завжди стоїть і стояв грізною примарою на путях до світового прогресу, і, значить, на його погляд, до справжнього соціалізму.

— Але це до нашої справи, здається, не має ніякого відношення? — обережно вставив товариш Вовчик.

— Чи не боїшся ти, що нас хтось підслухає? — заглузувала Аглая. Тоді я буду мовчати.

— Будь ласка, здвигнув плечима лінгвіст. — Чого мені боятися, коли я цілком радянська людина і всі це добре знають. Що я не люблю політики, це зовсім інша справа.

— Ти, здається, не любиш філософії?

— Це все одно.

— Ну так тоді я продовжую, бо це якраз і йде до справи. Словом, Дмитрій Карамазов і Дмитрії Карамазови прийшли до жахливої для них думки: немає виходу. Зі своєю партією рвати не можна, бо це, мовляв, зрада не тільки партії, але й тих соціальних ідеалів, що за них вони так романтично йшли на смерть, це буде, нарешті, зрада самих себе. Але й не рвати теж не можна. Словом, вони зупинились на якомусь ідіотському роздоріжжі. І от Карамазови почали філософувати й шуката виходу з зачарованого кола. Але й тут їм не пощастило, бо вони шукали парикмахерської перпетуум мобіле: шукали такого становища, коли й вівці залишаються цілі й вовки не відчувають голоду. Коротко кажучи, ці недоуки остаточно заплутались і, таким чином, прийшли до душевної кризи. Ці Карамазови забули, що вони Карамазенки, що їм бракує доброго па-

стиря. Вони (часто розумні й талановиті) нездібні бути оформителями й творцями нових ідеологій, бо їм бракує широкої індивідуальної ініціативи й навіть відповідних термінів, щоб утворити програму свого нового світогляду. Це запальні Дицгени, що їх використовують Маркси та Енгельси, але це не Маркси й Енгельси. Карамазов, завдяки романтичному складу своєї вдачі й завдяки, мабуть, революції, хоче таки розв'язувати проблеми універсального значіння, але він їх розв'язує в хаосі своєї ідеологічної кризи, в хаосі своїх недоношених уявлень про картину світа, і тому послідовно мусить прийти до розбитого корита.

— І всетаки я не розумію, до чого ти це говориш? — знову вставив товариш Вовчик.

— Зараз буде ясно, — сказала Аглая й запалила нову папіроску.

— Отже, я говорила про Карамазова, як про певний тип нашого часу. Дмитрій теж належить до цього типу. Але, як відомо, правил немає без винятків, і не всі Карамазови придуть до жовтого дому. Дмитрій випадково найшов собі хвіртку в другорядній, на його погляд, ідеї відродження його молодій нації, і ця хвіртка може спасти його. Йому тільки потрібний добрий пастир, і такого пастиря він уже відчув у мені. Я ще з ним мало розмовляла на цю тему, але вже один той факт, що я з першої зустрічі почала активно й цілком щиро підтримувати його захоплення новими ідеями, — один цей факт не міг положити глибокої відбитки на його вразливу душу, і він закохався в мене. Закохався, як у новім пастирі. Він так закохався, як може закохатись тільки нестриманий романтик. Я це вже перевірила на трьох днях розлуки. Отже, замість старої хвороби, є нова хвороба, але це вже хвороба остаточного видужання.

...Вовчик підвівся вже і йде до паркану,

... Він повертається до гамака й раптом бачить у ньому Аглаю. Вона тепер маячить там невиразною силветкою...

„Що думає ця чудна дівчина?“ — приходять йому в голову.

Кидири

Трактор і кінь

Новенький трактор, „Інтер“ на імя,

Побачивши колхозного коня,

Що з голоду куняв за тином,

Сказав йому: „Здоров, шкапино!

А чом така неказана печаль

В твоїх очах, запалих аж до серця?

За ким бануєш ти? На кого маєш жаль?

Від чого висхли так твої круті реберця?

Нема сінця? Нема... А той смачний овес

Вже мабуть ані в сні солодкому не сниться?

Тому й куняєш ти, голодний, наче пес,

І світиш ребрами, як бабська магільниця.